

Missionsförening och identitet

I ett föränderligt kyrkligt landskap med allt starkare inslag av sekulära uppfattningar och villoläror, växer behovet av nya attityder och en fördjupad förståelse av en lågkyrklig identitet och kallelse. Det gäller även ELM och missionsföreningen. Denna artikel är en bearbetning av ett föredrag, som missionsledare Erik J Andersson höll i augusti 2015 vid ELM:s förkunardagar på Åhus Missionsgård.

FÖRENINGEN I HISTORIENS LJUS

Evangelisk Luthersk Mission (ELM) kan beskrivas som en rörelse, en samling människor, som förenats kring en gemensam idé eller ett gemensamt eftersträvansvärt mål. Organisationsmässigt föreligger en riksorganisation: Evangelisk Luthersk Mission – Bibeltrogna Vänner, vidare regionala samverkansorganisationer (ELM Syd och ELM Nord) och lokala föreningar (i enstaka fall lokala församlingar). Ungdomsorganisationen Evangelisk Luthersk Mission – Ungdom (ELU) har en liknande ställning som de regionala organisationerna. Till rörelsen hör vidare några missionsgårdar, ett bokförlag och en del annan verksamhet. I Östafrika och i Peru finns medarbetare utsända av ELM-BV och där finns samarbetskyrkor, som på olika sätt stöds av ELM och lever i relation med ELM.

I den beskrivna strukturen identifieras missionsföreningen som den *lokala* ELM-gemenskapen. Men när rörelsen organiserades vid 1800-talets mitt under den pågående nyevangeliska väckelsen användes termen missionsförening ofta, och kanske först, om *regionala* sammanslutningar. ELM-BVs identitetsdokument från 2013 stryker under detta förhållande:¹

Under 1800-talet drog den nyevangeliska väckelsen fram över stora delar av vårt land. Förgrundsgestalten var Carl Olof Rosenius (1816–1868). Delar av väckelsens folk organiserade sig 1856 i Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS). I Skåne bildades missionsföreningar som Nordöstra Skånes Missionsförening (NSM), Hässleholms Missionsförening (HLM) och Västra Skånes Missionsförening (VSM). Dessa föreningar gav under 1800-talet sitt stöd till EFS yttre missionsarbete, men bevarade ett större lokalt och regionalt självstyre och anslöts inte till EFS.

Det som i dag är ELM Syd kommer ur två av dessa regionala missionsföreningar, Nordöstra Skånes Missionsförening (1958) och Hässleholms Lutherska Missionsförening (1860). Men under samma period som och efter det att dessa regionala föreningar bil-

dades, uppstod också på många håll lokala föreningar. På de flesta platser där det i dag finns en lokal ELM-förening rör det sig om just *en* förening. Men när föreningarna bildades var det vanligt med flera föreningar på samma plats beroende på verksamhetsinriktning. Det kunde på en ort finnas en missionsförening, en söndagsskoleförening, en ungdomsförening, en arbets- eller syförening och så vidare. De senaste årtiondena har trenden varit att slå samman olika föreningar på samma ort, så att till exempel en missionsförening och en ungdomsförening går ihop till en missions- och ungdomsförening. Syftet är sannolikt att minska antalet styrelser och kommittéer och frigöra krafter till verksamheten.

När sådana föreningar bildades – såväl regionala som lokala – var detta också ett uttryck för ett samhälle i förvandling.

Låt mig göra en kort utveckling: Vid besök i Etiopien under 2013 och 2014 mötte jag en del kristna syskon i Etiopiens evangelisk-lutherska kyrka (EELC), som uttryckte sorg över att man varit tvungna att avveckla en skola eller en sjukvårdsklinik. Samma sorg kan finnas hos tidigare missionärer eller andra missionsvänner, som burit dessa verksamheter i bön och arbete. Man ser en nedläggning som ett nederlag och kanske som ett indicium på att satsningen varit felaktig från början.

Vid dessa tillfällen har jag försökt peka på att man alls inte behöver dra slutsatsen att satsningarna varit felaktiga eller uttryck för bristande missiologisk reflektion. Inte heller behöver det vara ett nederlag att man inte längre driver verksamheten. För det är i dag andra som driver skolor och kliniker. Mission och kyrka var pionjärer och gick före.

Nu har andra – till och med myndigheterna – förstått att det här var viktigt och riktigt.

När väckelsens folk i Sverige bildade alla dessa föreningar var det inte bara ett sätt att sprida evangeliet utan också att utveckla Sverige. I Nationalencyklopedin skriver man under uppslagsordet "föreningsliv":

Föreningsliv var för de breda folklagren i Sverige tämligen obekant före mitten av 1800-talet. [...] Inom de borgerliga samhällsklasserna präglades decennierna kring 1800-talets mitt av ett intensivt nyskapande av föreningar, man talar ibland om att tiden utmärktes av en särskild "associationsanda". Landet översvämmades av bildningscirklar, jaktsällskap, skarpskytteföreningar, sångsällskap, välgörenhetsidkande s.k. fruntimmersföreningar, religiösa föreningar och nöjessällskap, senare även av t.ex. fornminnesföreningar och idrottsklubbar. I regel var det fråga om lokala föreningar utan samordning på överordnad nivå.

Ett fritt folkligt föreningsliv motarbetades av myndigheterna. Den grupp som bröt mark för detta var "läsarna", som i strid med lagen samlades till bönestunder och bibelläsning, s.k. konventiklar.²

Väckelsens folk gick före. Föreningarna var uttryck för engagemang, för en vilja att göra tillvaron bättre för andra, för att visa att det inte bara var överheten som kunde utveckla landet. Väckelsen var en del av det framväxande folkrörelsesverige. Fortfarande efter 1911 (då Missionsällskapet Bibeltrogna Vänner, BV, som 2005 bytte namn till ELM-BV, bildades ur EFS) var föreningsbildande en trend i Sverige.³

Det finns en viktig poäng i detta att bildandet av en missionsförening eller en kristen ungdomsförening knappt betraktades

Väckelsens folk gick före

med misstänksamhet. Att driva en sådan förening ansågs tvärtom av många som riktigt och viktigt.

2. MISSIONSFÖRENINGEN I DAGENS SITUATION

I ELM-BV:s identitetsdokument skrivs också om de lokala missionsföreningarna:

Inom väckelserörelsen har den lokala gruppen ofta organiserats i form av en missionsförening. Med ordets första del, mission, anges att man inte endast finns till för sina medlemmar, utan också har ett ärende till dem utanför. Ordets andra del, förening, anger att kristen tro förutsätter gemenskap. På liknande sätt ska uttrycket missionssällskap uppfattas. ELM är först och främst en sammanslutning av kristna med ett gemensamt uppdrag – att vara och sända vittnen för att kalla människor till omvändelse och tro på Kristus. ELM har under långa perioder haft 10–20 missionärer i Östafrika, vilket betytt mycket för att hålla ihop och skapa identitet i rörelsen. ELM är inte ett kyrkosamfund och kan inte helt stå på egna ben i den enskilde kristnes liv. ELM har en roll som ”den lilla kyrkan i den stora kyrkan”.⁴

Tre saker i denna beskrivning av missionsföreningen finns det anledning att kommentera:

- (a) Ordets första led *mission*,
- (b) dess andra led *förening* och
- (c) *den lilla kyrkan i den stora*.

a) Mission

Med förledet ”missions-” markeras att man inte endast finns till för sina medlemmar. Även sättet att organisera sig i en förening antyder detta. Föreningar vill ofta något, oavsett om det är nykterhet, politiska idéer

eller frimärksintresse man önskar sprida. Kanske är detta skillnaden mot en klubb? Men tydligast markerar förledet ”missions-” att föreningens syfte är kristendomens utbredande.

Missionsverksamhet, särskilt med tanke på utlandet, låg i mitten av 1800-talet inte i överhetens intresse. Den svenska kyrkan var tämligen ointresserad, och väckelsens folk gick genom bildandet av missionsföreningar och sändandet av missionärer före. I mars 2016 är det 150 år sedan de första svenska missionärerna landsteg i Massaua i dagens Eritrea.

I dag har vi en situation, som liknar den som rådde i mitten av 1800-talet, när det gäller mission i utlandet. Den tidigare statskyrkan är ointresserad av mission i betydelsen utbredande av kristendomen. Missionsforskaren Gustaf Björck visar i en avhandling att Svenska Kyrkans Mission under organisationens sista 50 år gick från att betona omvändelse till att framför allt arbeta socialt och diakonalt.⁵ Kajsa Ahlstrand, tidigare anställd på Svenska kyrkans forskningsenhet, menar att den tid är förbi då en missionär var en ”person, som är utsänd till främmande land, för att utbreda och befästa kristendomen bland ickekristna folk”.⁶

Därför är missionsbetoningen minst lika viktig som för halvtannat sekel sedan. Mission är viktigt på nationell, regional och lokal nivå. Låt de lokala gemenskaperna vara *missionsföreningar*, liksom lokalerna *missionshus*, gårdarna *missionsgårdar* och så vidare!

Missionsföreningarna har nog under hela ELM:s historia lyft fram den yttre missionen och burit den. Gåvor, stora gåvor, har

samlats in. Man har sänt sina medlemmar ut i mission. Man har bett, gråtit och glatt sig – allt eftersom nyheter har förmedlats genom *Missionstidningen* och på andra sätt.

b) Förening

Med det andra ledet i ordet missionsförening pekar identitetsdokumentet *ELM:s identitet* på att kristen tro förutsätter gemenskap. De som berördes av väckelsen behövde få en tillhörighet, samhörighet, som krävde något slags organisation. Att vara kristen innebär först och främst ett ”tillsammans med” Gud genom Jesus Kristus. Men det följer också ett ”tillsammans med” andra människor som försonats och förenats med sin Skapare och Gud. Den lokala kristna gemenskapen fyller detta behov och blir en plats både för samhörighet och för tjänst.

Men – och här har ofta ett men dykt upp – varför i föreningens form och inte i församlingens? Den frågan har sysselsatt alla ledare i vår historia från C. O. Rosenius och fram till i dag. Slutsatserna har varit lite olika, men bara det faktum att det under de flesta årtionden bildats församlingar (och samfund) visar väl på att svaret inte varit självklart.

c) Den lilla kyrkan i den stora

Före gymnasieläraren och predikanten Rune Gustavsson (1931–2007) skriver i KUS:s (Kristna Ungdomsförbundet i Syd-sverige) hundraårsskrift ett engagerat försvar för missions- och ungdomsföreningarna.⁷ Hans utgångspunkt är begreppet ”den lilla kyrkan i den stora” (på latin *ecclesiola in ecclesia*).⁸ Gustavsson drar linjen från ”de sju tusen män som inte böjt knä för Baal” i 1 Kung. 19:18, via ”kvarlevan” (Sef. 2:13),

”de stilla i landet” och ”de fattiga i anden”, och vidare genom kyrkohistorien med ordnar och klosterväsen fram till herrnhutism och pietism. Tanken är att den lilla kyrkan – som präglas av iver, engagemang, hängivenhet och nöd för andra – hela tiden finns i den stora kyrkan, som famnar fler och bär en bredare tradition. Rune Gustavsson skriver:

Nu är det en grundläggande tanke för den lilla kyrkan att den är kvar i den stora. Hon behövs där som identitetsbärare och inspiratör. [...] Men mellan den stora kyrkan och den lilla finns alltid en spänning. Den stora är beroende av den lilla kyrkans andliga liv, och den lilla kyrkan är beroende av bekännelsen, sakramenten och det som ligger nedlagt i kyrkan som institution. Man är beroende av varandra men ofta misstror man varandra.⁹

Gustavssons huvudargument är att när den lilla kyrkan försöker bli den stora kyrkan – vilket han menar sker om en missionsförening blir församling, eller om en missionsorganisation blir kyrkosamfund – så förlorar båda på det. Och den lilla kyrkan upplever snart både den stora och den lilla kyrkans problem i sin nya livsform.

Det har gått ytterligare ett decennium sedan Gustavsson analyserade läget och skrev. Såväl rörelsen ELM som det kristna landskapet runt omkring har förändrats. Svenska kyrkan samlar färre och färre till gudstjänst och hennes teologiska liberalisering fortsätter. Gustavsson beskrev i sin artikel en redan då allvarlig situation och identifierade två förutsättningar, som krävdes för att KUS skulle kunna leva vidare i sin dittills varande form, eller i överförd bemärkelse för att missionsföreningen skulle kunna fortsätta:¹⁰

Mellan den stora kyrkan och den lilla finns alltid en spänning

1. Att den lilla kyrkan bereds livsrum i Svenska kyrkan, ty där hör KUS hemma. Tänk att få vara en trons gerillasoldat i Svenska kyrkan med trons sköld i den ena handen och Andens svärd i den andra.
2. Att offerviljan och engagemanget finns, som hos våra fäder, som orkade bygga missionshus, ungdomsgårdar och ändamålsenliga lokaler i våra städer. Att glöden finns så att unga människor vill bli lekmanpredikanter, glädjebudbärare för nya generationer, och gå ut som undervisare, bedjare, bibelstudiehållare, skolevangelister, styrelseledamöter och lokalvårdare. Må den Helige Ande ge oss den glöden!

Gustavssons betoning av att den lilla kyrkan behövs i den stora, och att de båda behöver varandra, eller åtminstone alltid kommer att få leva med varandra, är viktig. Det ger också en lite annorlunda möjlighet att närma sig begreppet inomkyrklig, som ibland använts som en beskrivning av ELM (såväl som EFS, Kyrkliga Förbundet med flera). Oftast har man förstått beskrivningen inomkyrklig som inom Svenska kyrkan. Den förståelsen låg nog också närmast till hands när dessa rörelser växte fram. Då hade statskyrkan närmast en monopolställning i Sverige, och inom henne fanns en relativt stor frihet att verka. I dag är situationen annorlunda. Det finns inte längre formellt någon statskyrka och monopolsituationen har förändrats. En vanlig söndag sker kanske lika många besök i gudstjänster utanför Svenska kyrkan som i hennes regi. Därmed kan man fundera på om inomkyrklig i dag snarare kan förstås som en variant av den lilla kyrkan i den stora. Inomkyrkligt är det sammanhang som inte gör anspråk på att vara en kyrka, utan är en del av Kristi

kyrka. I den bemärkelsen finns anledning för ELM att fortsätta sträva efter att vara inomkyrkligt.

Men Gustavssons två förutsättningar är i dag inte uppfyllda. Den lilla kyrkan bereds inte självklart livsrum i Svenska kyrkan och den unga generationen har kanske inte samma offervilja och engagemang som fäderna.

3. MISSIONSFÖRENINGEN GÅR VIDARE

a) Sverige är ett missionsland

ELM-BVs årsmöte 2014 beslöt att uttala att ELM ska nå nya människor i Sverige genom plantering av nya ELM-gemenskaper. Detta uttalande stryker under att Sverige är ett missionsland. Betydligt färre personer i Sverige bekänner Jesus som sin Herre och Frälsare än i ELM-BVs yttre missionsländer. Sveriges folk är sekulariserat, avkristnat. Ett par exempel kan ges som illustrerar detta:

1. När kampen i början av 1900-talet utkämpades mot en historisk-kritisk bibelsyn och för en bibelsyn som gav Bibeln full auktoritet, hade de flesta svenskar en bibelsyn. Man hade läst Bibeln i hem och skola och man kände till dess berättelser och innehåll i huvudsak. I dag har de flesta svenskar ingen kännedom om Bibeln och mycket små kunskaper om Bibelns innehåll.
2. För hundra år sedan ansågs en kristen syn på äktenskap och familj vara ett ideal, även bland dem som inte var berörda av väckelsen. Sommaren 2015 gick en halv miljon människor med i eller slöt upp vid Pride-paraden i Stockholm. Det är en tredjedel av huvudstadsområdets befolkning.

*Den församling, den gemenskap, som inte är missionerande
är inte värd att kallas församling, och den gemenskap av kristna
som leder syndare till Jesus och är ett världens ljus,
är värd att bära Kristi namn, den är hans brud.*

I missionslandet Sverige behövs ELM som missionsorganisation; inte som ett reservat för det fåtal kristna som finns kvar. Vårt uppdrag har vi fått av Herren Jesus: Att göra alla folk till lärjungar (Matt 28:18–20). Uppdraget gäller nu inte minst i vårt land.

b) ELMs identitet i missionsland

Några av ELM:s styrkor fångas i titeln på den ovan nämnda KUS:s hundraårsskrift: *Jesuglädje. Bibeltillit. Missionsiver*. ELM:s strävan bör vara att fortsätta stå för och sprida dessa tre kärnvärden i kristen tro. I arbetet med att göra det har missionsföreningarna en viktig uppgift, både nya föreningar och befintliga.

En del nya föreningar kan – liksom en del befintliga – komma att bli församlingar, eller församlingslika. ELM-BV:s stadgar är öppna för det och de senaste årens utveckling går i den riktningen. Det behöver finnas en öppenhet för detta, men samtidigt också en medvetenhet om riskerna. Om man tidigt i en planeringsfas riktar in sig på församlingsmodellen är, risken att man blir mer av reservat än av utåtriktad missionerande gemenskap.

I Svenska kyrkan har man jobbat mycket med något som kallas församlingsinstruktion.¹¹ Varje församling ska i den säga vad den vill när det gäller församlingens grundläggande uppgift ”att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission”. De här fyra uppgifterna är viktiga i Kristi kyrka. I många församlingsinstruktioner lyfts gudstjänsten fram, både genom att man sätter den först och genom att man beskriver den som ”församlingens hjärta”, dess centrum, den aktivitet i vilken alla ska vara med och så vidare.

För en missionsorganisation och en missionsförening blir ordningen en annan. Missionsuppdraget blir det som står först, är gemenskapens hjärta och den aktivitet i vilken alla medlemmar ska vara med. Den prioriteringen är ELM:sk. Den prioriteringen kanske är ELM:s ”lilla kyrkas” viktigaste bidrag till den stora. Den prioriteringen kanske kan skydda ELM/missionsföreningen från att bli ett reservat, även där man lokalt går väldigt nära församlingsstrukturen. Gudstjänst, diakoni och undervisning är uppgifter som också kan finnas med i en ELM-gemenskap. Men sådan verksamhet bör aldrig stå utan mission och aldrig bli viktigare än mission.

Predikanten och väckelseledaren Carl Olof Rosenius (1816–1968) skriver:

Kristi allmänna församlings plikt är också varje enskild församlings plikt. Varje kristen är satt till ett världens ljus (Matt. 5:14) för att visa Guds helighet och kärlek och på det sättet leda syndare till Frälsaren. Om någon församling icke på det sättet visar något ljus [...] så förtjänar den icke namn av Kristi församling.^{1,2}

Den församling, den gemenskap, som inte är missionerande är inte värd att kallas församling, och den gemenskap av kristna som leder syndare till Jesus och är ett världens ljus, är värd att bära Kristi namn, den är hans brud.

Avslutningsvis finns anledning, i en artikel som handlat mycket om organisationsformer, att påminna om att innehållet är viktigare än formen. I en missionsorganisation är det viktigaste att evangeliet förkunnas rent och klart människor till frälsning och Gud till ära. I en kristen gemenskap är det viktigare att relationerna är kärleksfulla, välkomnande och uppriktiga än gemenskapens organisationsform. När vi ber om väckelse i missionslandet Sverige är det viktigt att tänka på att väckelse sällan organiseras fram, men att en frambrytande väckelse ofta kräver nya organisatoriska former.

Erik J Andersson

Missionsledare i ELM-BV, Örskelljunga

1. Sid. 2 i dokumentet *ELMs identitet*. Det antogs av ELM-BVs styrelse 20 april 2013 efter ett förberedande arbete inom en tillsatt arbetsgrupp för Identitet – Vision – Strategi. Dokumentet hade tidigare varit ute i rörelsen på en bred remissrunda och ett utkast finns publicerat i ELM-BVs hundraårsskrift *I Jesus spår*, BV-Förlag 2011, s. 463–472.
2. NE uppslagsord Föreningsliv.
3. "Folkrörelsernas storhetstid var decennierna kring sekelskiftet 1900." NE uppslagsord Föreningsliv.
4. *ELMs identitet*, s. 3.
5. Gustaf Björck, *Förändringar av missionssynen? Perspektiv på Svenska kyrkans mission 1945–2000* speglad av ledning och missionärer, Uppsala universitet 2014. Avhandlingen finns tillgänglig i sin helhet på internet. Sedan 2003 finns inte längre Svenska Kyrkans Mission.
6. Kajsa Ahlstrand "Är missionens tid förbi?", ur *Svenska missionsrådet 1912–2012: 100 år av ekumenik och solidaritet*, Svenska missionsrådet, s. 60–73.
7. KUS (Kristna ungdomsförbundet i Sydsverige) var föregångare till ELU. Namnbytet skedde 2005 när BV blev ELM-BV. Hundraårsskriften redigerades av Gustavsson, som också bidrog som skribent. Gustavsson, Rune (red.) (2005). *Jesusglädje, bibeltillit, missionsiver: 1905–2005 : en levande historiskildring av Kristna Ungdomsförbundet i Sydsverige*. Örskelljunga: BV-Förlag
8. Rune Gustavsson "Den lilla kyrkan i den stora", ur *Jesusglädje, Bibeltillit, Missionsiver*, 2005, s. 147–157.
9. Gustavsson 2005, s. 152.
10. Gustavsson 2005, s. 155.
11. Kyrkoordningen kap 2, §§ 1 o 6.
12. C. O. Rosenius *Korta dagbeträktelser*, EFS-förlaget Stockholm 1947, s. 313 (5 november).